

1919

"Xalq qəzeti" - 100

2019

(əvvəlki qəzetin 24 və 28 avqust 2019-cu il tarixli nömrələrində)

Kadr hazırlığı

Əməkdaşlar və müxbirlər bilavasitə Azərbaycan K(b)P MK-nin rəhbərliyi altında hazırlıq keçirdilər. Bunun üçün MK-nin qərarına əsasən, 1920-ci ilin mayında ölkədə olan bütün jurnalistlərin və mətbəə işçilərinin qeydiyyatına başlanıldı, onların təkrar hazırlıq keçmələri üçün isə qısamüddətli kurslar və dərslər təşkil edildi.

Respublika miqyasında 3 aylıq kurslar da təşkil olunmuşdu və onların dinləyiciləri digər məsələlərlə yanaşı, publisistika, qəzet informasiyası, kütlə ilə ünsiyyət formaları, qəzet təsərrüfatı, qəzetin səhifələnmə texnikası, stenografiya və s. məsələləri öyrənirdilər. Tanınmış jurnalistlər, publisistlər, yazıçılar... dinləyicilərə mühazirə oxuyurdular. Bunların arasında Üzeyir bəy Hacıbəyov, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Əli Terequlov, Ağababa Yusifzadə, Mahmud bəy Mahmudbəyov, Xəlil İbrahim, Ər-arvad Xocamirovlar, Ər-arvad Nurişəvanovlar və başqaları var idi. Amma dinləyicilərin heç də hamısı çətinliklə tab gətirmirdi. Yalnız entuziastlar axıraqəd döbə bildilər. Bu kursların dinləyicilərindən Paşazadə Cəlal (Mir Cəlal Paşayev), Balaqədəş Müşşüd Səttaroglu, Əbdürrəhman dəyi sonralar "Kommunist" qəzetində işləməyə başladılar, Şəfiqə xanım Əfəndizadə isə qəzetlə əməkdaşlıq etdi.

Publisistika yaradıcılığı yalnız 1923-cü ildə hiss olunacaq səviyyəyə canlanmağa başladı. Hər bir qəzetin ətrafında müəyyən qrup fəhlə və kəndli müxbirləri cəmləşirdi.

Digər qəzetlərdən fərqli olaraq yalnız "Kommunist" qəzeti fəhlə-kəndli müxbirləri üçün kurslar təşkil etmiş, onlarla müşavirələr, yaradıcılıq vərədlərinin tərbivi olunması üçün mütəşəkkil məşğələlər keçirmişdir. Bütövlükdə, fəhlə-kəndli müxbirləri hərəkatı 1924-cü ildən daha geniş yayılmağa başladı.

Materialların əsas mövzusu

Dərc olunan materiallar təsnif edilir və qəzetdə respublika həyatının və partiyanın, dövlət və hökumət orqanlarının

müxtəlif aspektlərini əks etdirən tərbiət strukturundan asılı olaraq digər yazılardan fərqləndirilirdi. Başqa qəzetlərdə olduğu kimi, "Kommunist" qəzetində də özünəməxsus rubrika və şöbələr sistemi yaradılmışdı ki, bu da həmin qəzetin başlıca vəzifələrinə daha dolğun cavab verirdi.

"Kommunist" qəzetinin bir sıra daimi rubrikaları var idi. Bu rubrikalardan bir qisminin adını sadalamaq yerinə düşərdi: "Sovet Azərbaycanında", "Partiya həyatı", "Qəzalarda", "Kəndə doğru", "Pambiq cəbhəsində", "Neft cəbhəsində", "Həmkarlar hərəkatı", "Zaqafqasıya Federasyonunda", "Sovet Rusiyasında", "Şərq ölkələrində", "Dünya işçi hərəkatı", "Mətbuat", "Müxbirlərimiz", "Maarif", "Xırdı felyeton", "Kəndli felyetonu", "Fəhlə felyetonu", "Teatr və musiqi", "Yeni yolla" (yeni əlifba haqqında), "Bibliografiya" və s.

Qəzetin maddi bazası, həcmi, tirajı

Məlum olduğu kimi, XX əsrin 20-ci illərində məvaciblər dərəcələrlə üzrə verilir. Az məvacib alanlara, eləcə də məktəblərə və kollektiv abunəçilərə qəzet böyük güzəştler nəzərdə tutuldu. Məsələn, 6-9-cu dərəcələr üzrə maaş

A reproduction of the newspaper masthead for 'XALQ QƏZETİ'. It includes the title in large bold letters, the date '29 avqust 1929-cu il, şənbə', and various sections like 'Gündəlik ictimai-siyasi qəzet'. There are also small portraits and text snippets, including a quote: 'İlham ƏLİYEV: Avropa İttifaqı ilə tərəfdaşlıq Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas prioritetlərindən biridir'.

alanlar abunə üçün ildə 29 rubl 75 qəpik, 15-17 dərəcələr üzrə maaş alanlar üç ödənişli 50 rubl ödəməli idilər. Kəndlilər üçün abunə üçüncü dərəcə (yeni aşağı) üzrə müəyyənləşdirilirdi. Bundan əlavə, redaksiya tərəfindən kənd təsərrüfatı üzrə nəşr olunmuş xüsusi ədəbiyyat abunəçisi kəndlilərə pulsuz paylanılırdı.

Fəhlə-kəndli müxbirləri abunə kampaniyalarında fəal iştirak edirdilər. Onların fəaliyyətini tənzimləyən qəzet qarşılıqlarında konkret vəzifələr qoyur və hamısını yerinə çatırırdı. Yarışların nəticələri isə qəzetin səhifələrində işıqlandırılırdı. Qəzet yuxarı orqanlar, təşkilatlar, müəssisələr qarşısında məsələ qaldırır, abunə kampaniyasına yardım göstərmələrini xahiş edirdi. Məsələn, M.S.Orudubadının imzası ilə dərc olunan "Qəzetimizin tirajı və oxucuları" məqaləsində AzMK, Azerİttifaq, Ərzaq

paylanılırdı), 1921-ci ildə - 3500 nüsxə (1921-ci il fevralın 15-dən qəzetin pullu yayıma keçməsi ilə əlaqədar olaraq tiraj kəskin şəkildə azaldı), 1922-ci ildə - 5000, 1923-cü ildə - 5500, 1924-cü ildə - 6500, 1925-ci ildə - 9500 nüsxəyə bərabər idi. 1927-ci ildə nəşr olunmuş yubiley nömrəsindəki məqalələrdə birində tirajın 10 min nüsxəyə çatması barədə öləri məlumat verilmişdi.

Nədən və necə yazmalı?

Fəhlə-kəndli və partiya-hərbi müxbirləri qarşısında "qəzetin həyatımızın güzgüsünə çevrilməsi" üçün konkret vəzifələr qoyulmuşdu. Məsələn, "Qəza müxbirlərinin nəzərinə!" sətununda onlardan tələb olunurdu ki, aşağıdakılara xüsusi diqqət yetirsinlər: - xurafata və savadsızlığa qarşı mübarizə aparmaq; - ərzaq vergisi yığımını və çöl əkin işləri sahəsində məlumat toplamaq; - kənd təsərrüfatının yaxşılaşdırılması;

- partiya ilə əlaqə və s. Redaksiya kəndli müxbirləri üçün çox tez-tez nəsihətverici məqalələr dərc edirdi. Onlara izah edilirdi ki, "Xırdı məsələlər barəsində qəzetə yazı göndərməyin, çünki belələrinə divar qəzetlərində də yazmaq olar". Kəndli müxbirlərinə divar qəzetlərinin daha yaxşı tərtibatı üçün əlavə üsul və metodlar barəsində məsləhətlər verildi. Müxbirlərə təklif olunurdu ki, kənd həyatının ən ağırlı problemlərindən, kənd təsərrüfatı işlərinin gedisindən, vahid kənd təsərrüfatı vergisindən, kredit birliklərindən və s. barədə yazsınlar, klublar, qıraət komaları, kənd kooperativində ticarət və bu kimi şeylər haqqında yazmaqla kifayətlənməsinlər. Əgər 1923-cü ilə kimi qəzet səhifələrində kəndli müxbirlərinə 2-3 sətun yer ayrılırdısa, 1923-cü ilin noyabından bu bölmə tam bir səhifəyədək genişləndirilmişdi.

Digər tapşırıqlarla yanaşı, kəndli müxbirinə tarixi əhəmiyyət daşıyan əşyalardan talan edilməsi faktlarının müəyyənləşdirilməsi və qarşısının alınması üçün tədbirlər görməsi tapşırılırdı. Bu müqəddəs borcu yerinə yetirmək üçün "hər bir qəza müxbiri imkan daxilində onun şəklini fotoya aldırmaq" və ya, əgər əşya kiçik həcmlidirsə, onda həmin əşyanı alimlərə və muzeyə vermək üçün redaksiyaya göndərməlidir. Bununla bağlı bütün yol xərclərini redaksiya öz üzərinə götürürdü.

AzMK Rəyasət Heyəti 1921-ci il noyabrın 13-də keçirilmiş iclasında "Azərbaycan fəhlələri" qəzeti ilə bağlı "qəzetin istər məzmununun, istərsə də ifadə üslubunun yaxşılaşdırılması, xalq dilinə yaxınlaşdırılması, fəhlə və kəndlilərin anladığı, başa düşdükleri şeyləri əks etdirilməsi məqsədilə" qərar qəbul etmişdi. Bununla və sonrakı qərarlarla əlaqədar olaraq "Kommunist" qəzeti fəhlə-kəndli müxbirləri hərəkatının genişlənməsindən sonra birbaşa müxbirlərinə müraciət edərək, onlardan öz yazı üslublarını yaxşılaşdırmağını tələb edirdi. Əvvəllər isə redaksiyaya gələn məktublər, əsli, redaksiya əməkdaşlarının

gücü ilə məqalə halına salınırdı. "Qəza müxbirlərinin diqqətinə. Müxbir öz yazısına diqqət yetirməlidir" başlıklı məqalədə müəlliflərə tövsiyə edilirdi ki, qəzetdə çap olunmuş yazıların yenidən oxusunlar və üzərində edilmiş düzəlişlərə diqqət yetirsinlər ki, bundan sonra həmin səhvləri təkrarlamasınlar. Onlara məsləhət gördülürdü ki, redaksiyaya göndərdikləri yazıları iki nüsxədə yazıb, birini özlərində saxlasınlar və yazıları çap olunduqdan sonra hər ikisini tutubdurub, buraxdıqları səhvləri islah etsinlər, köhnəlmiş qəliz ərəb və fars sözlərindən imkan daxilində az istifadə etsinlər. "Kommunist" qəzeti bununla heç də "redaksiyanın işinin yüngülləşdirilməsi məqsədinin güdüləndirilməsi" nəzərə çatdırır və bildirirdi ki, "əsas məqsəd vahid qəzet ifadə-təsviri üslubunun" yaradılmasıdır.

Azərbaycan tarixinin bir əsrlilik salnaməsi

Yuxarı partiya instansiyalarında və ayrı-ayrı mətbuat vasitələrində türk dilinin anlaşılmaqlığı barədə haray-həşirin qaldırılması məhz bu dövrə təsadüf edir. Qərbə də olsa, bu harayı qaldırana həmin dili bilməyən qeyri-azərbaycanlılar idi. N.Nərimanovun "köçəri quşlar" adlandırdığı belə adamlara "harada aş, orada bas" olan intriqan Levon Mirzoyan istiqamət verirdi. Məsələn, 1920-ci il sentyabrın 16-da Azərbaycan K(b)P MK-nin təşkilat bürosunun iclasında çıxış edən L.Mirzoyan bəyanat vermişdir ki, "müsləman nəslirlər... bizim üçün anlaşılmaq lazım deyil... bizim üçün anlaşılmaq mümkün deyil" (bu müvəzuda məsələ bir neçə dəfə də dilimiyə bilməyən və ara qarışdırmağa məhər olan S.M.Kirov tərəfindən qaldırılmışdır - E.M.). Azərbaycan K(b)P MK və BK-da işə keçən L.Mirzoyan bu məsələni bir neçə dəfə qaldırmışdır, hərçənd özünün etiraf etdiyinə görə, o, "türk dilini bilmirdi". Çox güman ki, bu kampaniyanın başladılmasından məqsəd Azərbaycan dilini məişət ünsiyyəti vasitəsinə çevirmək, onu Azərbaycan klassik ədəbiyyatından, öz köklərindən ayırmaq idi. Bu sayaq primitiv, düşükcü "dilçilik ekspertləri" cavab olaraq "Kommunist" qəzeti Ə.Bədinin (Triniç) imzası ilə yazdığı "Mətbuatımızın vəzifələri" baş məqaləsində bildirdi ki, "türk dilinin anlaşılmaqlığı barəsində çoxlu spekulativ danışıqlar aparılır. Özü də bu məsələni elə adamlar qaldırırlar ki, onlar bu dil haqqında heç nə bilmirlər. Onlar birca şeyi bacarırlar: ucadan qışqıraraq "Karaul!" deyə çağırmaq". Əslində isə burada qorxu və təhəvvülə əsaslanmışdır. Bizim qəzetin dilini əvvəllər nəşr olunan "İrşad", "Şələle", "Açıq söz" və s. qəzetlərinin dili müqayisə etmək tamamilə kifayətdir. Bizim qəzet dilimizin inkişaf səviyyəsini görmək mümkün deyil".

Fəhlə-kəndli müxbirləri hərəkatı

Qeyd etdiyimiz kimi, Rusiyada başlanmış fəhlə-kəndli müxbirləri hərəkatı tədricən Azərbaycanda da yayıldı. Belə ki, 1921-ci ilin yanvarından Bakıda Petroqradda və Moskvada olduğu kimi yerli və şəhər ədəbi heyətləri yaranmağa başladı. Amma bu hərəkat çox tez söndü. Fəhlə-kəndli müxbirləri hərəkatının yeni dalğası 1923-cü ildə güclüldü. O zaman qəzetlərinin nəzdində fəhlə müxbirləri kursları təşkil olundu. Bu sahədə daha çox planayğun iş yalnız "Kommunist" qəzet tərəfindən aparılırdı.

"Kommunist" qəzetinin 1924-cü il avqustun sonlarına Bakıda 57, şəhər rayonlarında 197 fəhlə müxbiri, qəzalarda isə 63 kəndli müxbirləri var idi. Qəzetdə fəhlə-kəndli və partiya-hərbi müxbirlərinin tam sayı 317 nəfər idi. Müqayisə üçün deyək ki, həmin dövrdə "Bakinski raboçi"nin - 117, "Kəndli qəzetisi"nin - 144, "Yeni yol"un - 25, "Trud"un - 100 müxbiri var idi. 1925-ci ildə "Kommunist" qəzetinin 438 müxbiri var idi ki, bunların da 292-si fəhlə müxbiri, 133-ü kəndli müxbiri idi. Həmin müxbirlərdən 7 nəfəri qadın idi.

Əgər 1924-cü ildə redaksiya fəhlə-kəndli müxbirlərindən hər ay 190-200 məktub alırdısa, 1925-ci ildə bu rəqəm 500-750 arasında olmuşdur. 1926-cı ildə 350 fəhlə müxbiri, 500-dən artıq kəndli müxbiri qəzetlə əməkdaşlıq edirdi və onlardan hər ay orta hesabla 1200-1300

məktub alınır. 1927-ci ildə isə təkcə kəndli müxbirlərindən hər gün orta hesabla 70-100 məktub alınır; 668 fəhlə müxbiri, 850 kəndli müxbiri qəzetlə daimi əməkdaşlıq edirdi. 1925-ci ilin noyabrından 1926-cı ilin aprelində, yəni cəmi 6 ay ərzində "Kommunist" qəzetinin səhifələrində 18820 (!) korrespondensiya dərc olunmuşdu. 1922-ci ildə qəzetdə qəzalardan göndərilmiş 116 kəndli müxbiri yazısı, 1923-cü ildə isə 74 kəndli müxbirin 404 yazısı çap olunmuşdu. Əgər 1923-cü ilin ikinci yarısında (6 ay ərzində) fəhlə-kəndli müxbirlərindən 4160 məktub alınmışdısa, təkcə 1927-ci ilin 4 ayı ərzində 10060 məktub alınmışdı.

Dünyaya baxış

Qəzetin respublikanın bütün qəzalarında olduğu kimi, Cənubi Qafqaz və SSRİ-nin digər respublikalarında, eləcə də bir sıra xarici ölkələrdə xüsusi müxbirləri var idi. Moskvə müxbiri kifayət qədər böyük jurnalistika təcrübəsinə malik olan Əliqərib Heydəri idi. Fəhlə-kəndli müxbirlərinə yardım məqsədilə o, hətə 1923-cü ildə "Qəzetə və müxbirləri" adlı kitabca da nəşr etdirmişdi. Tiflis müxbiri Ə.Qərib (Əliqərib Abbasov) - "Yeni fikir" qəzetinin müxbiri idi. Dağıstan müxbiri Səid Nizami və s. idi.

Qəzet çalışır ki, dünyada baş verən hadisələr barədə informasiyanı öz oxucularına daha tez çatdırın. Teleqraf və radio dağaları ilə gecə saat kiyədək müxtəlif agentliklərdən alınan informasiya qəzetin şəhər nömrələrində öz əksini tapırdı. Bundan əlavə, qəzet xaricdə nüfuz sahibi olan və öz ölkələrinin rəhbər dairələrinə əli çatıan, onların Şərq siyasətindən yaza bilən siyasi xadimləri və ya jurnalistləri axtarıb tapmağa çalışır, onlarla əlaqə yaradırdı. Qəzet iyirmi ondan artıq xarici ölkənin jurnalistləri ilə əməkdaşlıq edirdi. Məsələn, Yaponiya üzrə xüsusi müxbiri Yaponiya KP MK-nin Baş katibi Sen Katayama, Böyük Britaniya üzrə müxbiri Əlkə parlamentinin üzvü Valton Nyubold (o, öz yazılarını Leninqrad dənizçilərinin vasitəsi ilə "Trud" qəzetinə göndərirdi, oradasına yazı Bakıya "Kommunist" qəzetinə çatdırılırdı), Frans və Cənubi Avropa ölkələri üzrə Lui Joq, J.Dorio, Pyer Russe, Afrika üzrə - Eyvon Conson, Türkiyə üzrə - M., İran üzrə - "Şirazi", "Durnevs" ("Uzaqda gəzən"), V.Petrin, Belçika üzrə - Benninghauzen, Hindistan üzrə - A.Daqas, Almaniya üzrə - Otto Maresş (Kominternin katibi), H.Menşi, ABS üzrə - İ.I.Amer və s. idi.

Qəzetin təşəbbüsü ilə "Kommunist" fəhlə-kəndli müxbirləri "Freiheit" ("Azadlıq") alman qəzeti ilə dostluq əlaqələri yaratmışdı. Alman qonaqlar Bakıya gəlmiş, "Kommunist" qəzetinin fəhlə-kəndli müxbirləri ilə görüşmüş və onlarla birgə konfrans keçirmişlər. (ardı var)

Elmar MƏHƏRƏMOV, AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu İnformasiya Mərkəzinin rəhbəri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent